

Հաս առնուի և մասնակիս յօրինուածութիւնը, վերեւ յիշուած վեց անուանց վրայ զատ զատ գլուխներով կը խօսուին, կը մեկնուին անոնց լեզուարանականագումը, եւ կը համեմատուին անոնց ուրիշ ազգաց քով յիշուած ձեւերուն, այսպէս վերջին ազգանունն Հայոց քով յիշատակուած Սեւորդեայ հետ: Այս նկատմամբ Հեղինակին բոլոր տեսութիւնները նոյն են Մարկարտի (Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge գործին մէջ էջ 36) յայտնած կարծիքներուն, ինչպէս էջ 9, ծն. 5 Հեղինակն ալ կը խոստովանի: Մտադրութեան արժանի ուրիշ կէտ մըն ալ այն է, որ Օրբէլեանի (էջ 311) յիշատակած «Մաճուկայ ձոր» անունն այնպէս հաճախ կան դիրքն անորոշ կը համարուի եւ մանուածապատ ենթադրութեանց կը դիմուի, ուր որ խնդիրը պարզ է, եւ մեզի Սխականէն (էջ 142, 154, 167) տեղւոյս նկատմամբ գեռ երեք յիշատակարան ալ ծանօթ է: Օրբէլեանի քով արդէն որոշ է ձորին աշխարհագրական դիրքն, որ է «Գեղարքունի», գաւառին «Գառնակեր», գեղը մօտերն: Ըստ մեր կարծեաց՝ օտար ազգի մը պատմական անցեալին հետ առնչութիւն չունեցող վայրն «Մաճու» ազգանունն հետ յարաբերութեան մէջ գնել շատ անհիմն է. նմանութիւնը պատահական է միայն: Հայ անունը՝ Մաճու-ի-նոյ պատահական կ'ենթադրէ Հայերէն մաճու կամ մաճու բառն, իրոք «գաւի-ձոր» (համտ. Հի-Է-ն, Հին Հայոց տեղւոյ անունները, էջ 375). Կարնոյ բարբառի մէջ կայ նաեւ մաճու բառ մը՝ «բանջար», իմաստով (համտ. Հաւք. Ամ. 1901, էջ 240):

Թեպէտեւ Հեղինակին ուղղակի Հայ մատենագրութեանն օգուտիլ չկարենալը կը մնայ միշտ արգարանայի, սակայն չնիք կրնար լռելեայն անցիլ նկատելով որ Հեղինակին ծանօթութիւնն վերաբեր եւ՝ Հունագարայ ազգայնոց նիւթիս նկատմամբ բոլոր ուսումնասիրութիւնները. «Armenia» թերթը միայն իւր քսանամեայ շրջանին մէջ առատ միջերը ընծայած է (յատկապէս տես 19)5, էջ 7 եւն): Այս ծանօթութիւնն անշուշտ տարբեր աչքով նայիլ պիտի տար մեր մատենագրութեան վրայ Հեղինակին, եւ՝ Հայ մատենագիրներու Հունագարացոց առած ազգանուններն, տիպաբանութիւնն անոնց նմանութիւն մըն ալ գրեթէ ցաղափարը պատշաճ գատել պիտի տար:

Վ. ՄՈՒՐԱՅԱՆ

Վերջինիս ՆՆՆՆՆՆՆՆ — Թարգմանեց Հ. Սարգսյանը
Վերջինիս՝ Ս. Ղազար 1910. 8, էջ 573: Գրն. 2 Գր.:

Յարանուած կոպէի, Գանտէի, Աշտուրի անունը թարգմանին կարգաւորութեան «Գերթո-դական Մատենագրարանին» ԺԱ. հատորը կը կազմէ Ենեականի այս թարգմանութիւնը: Ենեականը՝ մանուկայի կարգաւոր վերջին երգն եղաւ, որուն մէջ գրաւ Վերգիլիոս իր տարողը դասական ոյժը: Միեւնոյն դասական ոյժը, պահելով որոշ համեմատութիւն մը, կ'արտացոլանայ անոր առաջինկայ թարգմանութեանն ալ, յորում կը տեսնուի թարգմանչին վարժութիւնը իր ընտրած տարրին մէջ:

Ինչ քար անցած է այն օրէն ի վեր, երբ Ենեականի անգրաւոր թարգմանութիւնն ի լոյս ընծայուեցաւ գրաբար՝ Հ. Ե. Զ. Լիւրմիզեանի գրէնը (Անեւա. 1845), որմէ ժամանակէն գիտցան օգուտիլ Պէշկիթաշեաններ եւ նմանիք, եւ որուն անմիջական ազդեցութեան տակ կազմուեցաւ ռուսացայ Բանաստեղծին լայն ընդունակութիւնը:

Հոս յարմար տեղն է ծանօթացընելու հասարակութեան Ենեականի գրաբար ուրիշ մէկ թարգմանութիւնը, զոր կը գտնենք Հ. Ռաֆ. Ուզունեանի ցայտօր անտիպ «Գառնակներու» շարքին մէջ. ամփճիլիօրէն գործը իր ամբողջութեամբ մը՝ աննմանութեան արհեստագէտի գործ կը ներկանայ:

Սակայն որչափ որ ալ մեծ գործեր նկատուին Հիւրմիզեանի եւ Ուզունեանի ձեռնարկութիւնները, այսու ամենայնիւ՝ քանի որ գրաբարն այժմ իր նախկին բարձրութեանն խնայութեամբ է, եւ ըստ հետեւորդի անոր գործածութիւնը փոքրիկ հասարակութիւններու ամփոփուած ըլլալուն՝ ժամանակակից գեղարու բաւականութիւն չէին տար՝ ոչ Հիւրմիզեանի եւ ոչ ալ Ուզունեանի մատանց վաստակները — անոնք այսուհետեւ կը մնան անցեալէն պատմող յուշարձաններ — այս պատճառաւ զարմանալի չէ որ վաղուց արդէն բաղձացուած էր Ենեականի աշխարհագրաբ թարգմանութեան մը պէտքը:

Նհա թէ ինչու ձեռնարկեց Հ. Ղազարեան ալ՝ Ենեականի թարգմանութեան:

Լատին բնագրին թարգմանութեան հետ կատարած համեմատութիւնին հաճ եւ գոհ թողուց զմեզ, եթէ ունիք բարեկամական արտունը մը Մեծ. թարգմանչին գէտ, այն ալ քանի մը զուտ լեզուական ազատութեանց մա-

սին է, զորոնք բնաւ երբեք թոյլ տուեալ չէր իւրացնել: շատ անգամ անոնց գիմարն հարկին զգալով հանգրծմ' պէտք է որ նկատենք զանոնք հայերէնի հարազատ բունին վրայ անտիղէ մակարոյսեր:

Կը շնորհատորներ այժմ յարգոյ թարգմանիչը իր այս ձեռնարկէն սպասուած յաջողութեամբ ելած ըլլալն համար, կը գնահատենք զինքը իր նախասիրած ճիւղին մէջ, անդէստ օպասելով միանգամայն ի մտոյ տեսնել "գերթողական Մասնաշարանի", յաջորդ հատորներն ալ:

Է. Պ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

The Kelejian Collection of Persian and analogous
potteries. 1885—1910. Paris (H. Clarke, 338, Rue
St. Honoré) 1910.

Արեւելեան, յատկապէս պարսկական գեղարուեստի պատմութեան համար հոյակապ աշխատութիւն մ'է Մեծ. Տիգրան Խան Քելէճեանի Collection, որ լոյս կը տեսնէ շտա տարի ետքը նոյն հնամտի "Արեւելեան գորգերու" հարուստ հաւաքումէն (համ. ՀԱՆՐ. ԱՄՍ. 1908, էջ 128), Մեծ. Քելէճեան խանի ներկոյ հաւաքածան ալ — Արեւելեան ինքնիշխան — ճիւղ է եւ հրապարակումէն կողմէն: Ըստ ճաշակով եւ մասնագիտութեամբ ամբողջութեամբ են հին արեւելեան խեցեղործութեան ամենէն ընտիր ներկայացուցիչները (112 մազոյն պատկեր), որոնք կը պատկերեն գինաղին փայտեւելեան արուեստին նշաններն եւ բազմազարդ քանդակներ շատ սիրուն տպագրութեան տակ:

Յառաջարան մը հրատարակէն, կը պարզէ փողովածոյին պատմութիւնն եւ նշանակութիւնը, որուն կը յաջորդեն ապա ընտիր գոտարուեստեմք պատկերներն եւ անոնց նկարագրութիւնը (անգլ. ղեկերէն ուրոյն թղթի վրայ): Փողովածոն կողմուած է զգուշաւորաբար Ռակկա, Սուլէյմանպաա եւ Ռազէս գտնուած խեցեղեններով (1885—1910): Գատկերներուն մեծագոյն թիւը պարսկական եւ մահմանական արուեստի կը վերաբերէ: Բայց կան հին փղերատիական ճաշակներ ալ (ձագմամբ ընդհանրապէս ԺԱ—ԺԸ դարէ): Անոնք խորհրդանշական համար հեռապարբական են յատկապէս երկուքը — որոնք հայ արուեստին ներկայացուցիչներն կրնան համարուիլ, թէեւ երկնարուած են որոշ շարիով մը պարսկական եւ փղերատիական ազդեցութեան: Ասանք են թ. 106 եւ 107: Յաւանք կը բերենք թարգմանութեամբ ասանց նկարագրութիւնները:

Տիւ. 106. Գոդմու-ձեւ — Էջմեյ գտնուած. 1719էն, պայծառ ողորկ ապիկէն յատկով: Միակ զարդն հայ Ս. Սարգսի նկարն է, միւս վրայ յոյն կենը փաթեցնելու գէպքին մէջ: Սուրբ լուսա-

պակ մը եւ խոր մը կը կրէ. Կալանաւորը ձեռքն դրած մը ունի՝ ծայրն յուսակա խալով մը: Գոնախն յատակ Կալանական գեղեցիկութեամբ եղբ մը նսնի, ուր հայ սեւ տառերով Սուրբին անունն եւ տարեթիւը կը կարգադրեն: Սուրբը հագած է մաթ կապտոյ զգեստ մը, եւ ասոր վրայ կանանց վերաբերու մ'առած է, իսկ յափշտակուողն կապտոյ պերճակ մը կը կրէ: Զիւս տապալէր կապտոյ, կանանց եւ գեղին է: Զին կորմիր ու կապտոյ ծաղիկներով գաշտի մը վրայ կ'ընծայուի: Այս կտորի ներհակ կողմը յիսին-պարսկական ծաղիկներ մը կայ եւ եռանկ շինողին անունը նշանակուած է: Կալանական խեցեղեններու բարձրման բացառիկ օրինակ մըն է:

Տրամագիծ. 15 հրմ.:

Տիւ. 107. Գոդմու-ձեւ — Էջմեյ գտնուած. 1787էն (իմա 1727). Սպիտակ, յատակ, ողորկ ապիկէն յատակով: Ամենա իր ձեւն կը ասանայ զարգերէն: Բայց արածն չէ, բայց կողմն վեց կիսաբոլոր երեսներու բաժնուած են, իւրացան-չիւրին մէջտեղը եռանկնաւեւ յեղանկին յիսնական խաչերով մեհնանց մը շինուած է, զոր կողմ ծակեր կը շըջափակեն: Ծաղկաւեց ասանք կը շըջանակին այս motiveները. Բաժակին ներքին կողմն նմանապէս ծաղիկայ motiveներով զարդարուած է: Յունական խաչերն կը անհունին նստ. ներքին երեսներու վրայ: Այս կտորի գոյններն պայծառ են, եւ կանանց, գեղին եւ բուսական կարմիր մէջ կը խաղան, որոնք կալանական խեցեղենց սովորական են: Անքին եղբերքն վրայ կայ սեւ հայտնուած արձանագրութիւն մը եւ թուականը, որ Կալանական պնակներու շինութեան ժամանակն կ'որոշէ:

Բարձր. 8 հրմ. Տրամագիծ. 12 հրմ.:

107-ը տախտակին վրայ յայտնի կը կարգադրէ Էջմեյ Ռազէս Թուականը, որ կաւայ փրկական 1727 եւ ոչ 1787 թուականը: Ինչպէս նշանակուած է:

Մեր օրինակին ընկերացած է ինքնակայ պատկեր մ'ալ — բոս երեսուցիկն օղակ մը, ծաղկաւեց արեւելեան — պարսկական motiveներով. ալ կողմը կը անհունի ծաղկաւեց միջավայրի մէջ եղնիկ մը, որ յետոյ կը նայի, եւ ձախ կողմը՝ տիւսիկ մը, որ բազմած է վարդենայ վրայ: Եղնիկէն քիչ մը վեր կը նկատուի հայերէն մանագիր մը, զոր եւ կը լսենք՝ ՅԱՊՈՒ, ՌՃՂ. այս է ծաղկոյն եղած է Եսփոր անուն մէկը, ծաղկած 1741ին: Արեւայ աս նոյնպիսիլ Եսփոր նաւալայի հետ: Ինչի շատ հաւանական կը թուի: Այս նկատմամբ մանրամասնութիւն յաջորդ անգամ:

Ի վերջոյ պարտ կը համարիմ նստ. հրապարակու յայտնի Միտրանութեան խորին շնորհակալութիւնը Մեծ. Տիգրան Խան Քելէճեանի, որ արգամանտիս հոյակապ հրատարակութեան օրինակ մը նուիրել հաճած է մեր Մասնագործարանին:

Է. Ն. ԱՅՈՒՆԵԱՆ

